

บทบาทด้านพลังงานในนโยบายต่างประเทศของสหพันธรัฐรัสเซีย
ที่มีต่อสาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน
The Role of Energy in Russian Federation Foreign Policy
towards The Islamic Republic of Iran from 2000 until Today

จุฑามาศ บุตรดีลา*
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการระหว่างประเทศและการทูต
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
Juthamas Butdilla*
Master of Political Science
Department of International Politics and Diplomacy
Faculty of Political Science Thammasat University*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1) เพื่อศึกษาบทบาทด้านพลังงานในนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานมาใช้กำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน และ 3) เพื่อศึกษาแนวโน้มการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านในอนาคต โดยใช้วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษา ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่มุ่งศึกษาเหตุการณ์เฉพาะในเรื่องที่ต้องการศึกษาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งด้วยการวิจัยเอกสาร และวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ทั้งในรูปแบบหนังสือ บทความ เอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาวิเคราะห์ด้วยกรอบแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติและทฤษฎีดินแดนหัวใจ

จากการศึกษาพบว่าบทบาทด้านพลังงานเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาผลประโยชน์แห่งชาติของรัสเซียผ่านการดำเนินการภายใต้กรอบนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน โดยเฉพาะตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา ประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ได้ใช้พลังงานเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการเกี่ยวพันอย่างสร้างสรรค์กับอิหร่าน เพื่อให้บรรลุทั้งผลประโยชน์ทางการค้าและผลประโยชน์สำคัญยิ่งในด้านความมั่นคงแห่งรัฐ ซึ่งรัสเซียตระหนักดีว่าอิหร่านเป็นคู่แข่งที่สำคัญในตลาดพลังงานโลก แต่อิหร่านเป็นพันธมิตรที่จำเป็นต่อการรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและสถานะของรัสเซียในฐานะมหาอำนาจทั้งในระดับโลกและภูมิภาค เมื่อพิจารณาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและบทสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญนโยบายต่างประเทศของรัสเซียและอิหร่านจะพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานมาใช้ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน ได้แก่ 1) การวางโครงสร้างพื้นฐานการส่งออกและนำเข้าพลังงานที่รัสเซียและอิหร่านเป็นผู้มีส่วนได้เสีย 2) การบริหารจัดการทะเลแคสเปียน และ 3) โครงการนิวเคลียร์ของอิหร่าน โดยรัสเซียต้องการขยายอิทธิพลผ่านโครงสร้างท่อขนส่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติและการลงทุนต่างประเทศในอุตสาหกรรมพลังงานทั้งในบริเวณทะเลแคสเปียนและเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก ทำให้รัสเซียและอิหร่านจึงเป็นทั้งพันธมิตรและคู่แข่งสำคัญในโลกพลังงานและภูมิรัฐศาสตร์ มีเพียงโครงการพัฒนานิวเคลียร์เท่านั้นที่อิหร่านจะต้องอาศัยสถานะสมาชิกคณะมนตรีความมั่นคงของรัสเซียในสหประชาชาติเพื่อบรรเทาอิทธิพลและมาตรการคว่ำบาตรจากมหาอำนาจอื่น ๆ ซึ่งรัสเซียระมัดระวังอย่างยิ่งในการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับนิวเคลียร์ของอิหร่าน ซึ่งอาจจะเปลี่ยนเป็นภัยคุกคามของรัสเซียได้ในอนาคต ดังนั้นแนวโน้มการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซีย

ต่ออิหร่าน เพื่อการรักษาไว้ซึ่งสถานะมหาอำนาจและความเป็นปึกแผ่นของอำนาจในภูมิภาคอันเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนหัวใจผ่านบทบาทด้านพลังงานจึงสำคัญอย่างยิ่ง และรัสเซียได้พยายามปรับนโยบายต่างประเทศที่มีต่ออิหร่านให้เป็นไปตามผลประโยชน์เฉพาะหน้าในแต่ละช่วงเวลา โดยยังคงความร่วมมือและศักดิ์กัณอิทธิพลของอิหร่านในเวลาเดียวกัน เพื่อผลประโยชน์สูงสุดทางภูมิรัฐศาสตร์ด้านการเมืองและความมั่นคงของรัสเซียในอนาคต

คำสำคัญ : พลังงาน, นโยบายต่างประเทศ, สหพันธรัฐรัสเซีย ,สาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน

Abstract

This research paper aims to study 1) the role of energy in Russian foreign policy towards The Islamic Republic of Iran from 2000 until today; 2) factors influencing strategic implementation of energy use in establishing Russian foreign policy towards Iran from 2000 until today; and 3) future trends in Russian foreign policy towards Iran. A case study method was used, examining specific events at a given time with documentary and data analyses from primary and secondary sources in the form of books, articles and relevant documents. An analytical framework was examined by a concept of National Interest and Heartland Theory.

Results were that energy plays a significant role in Russian national advancement through operations under the framework of Russian foreign policy towards Iran. Especially since 2000, President Vladimir Putin has used energy as an important strategy for constructive involvement with Iran. To achieve economic and state security benefits, Russia recognizes that Iran is an important competitor in the world energy market as well as a necessary ally for maintaining peace and Russia's status as a world and regional superpower. Considering the relevant documents and interviews from Russian and Iranian foreign policy experts, the influencing factor Following the implementation of the energy strategy to formulate Russia's foreign policy against Iran between 2000 and present, including 1) setting up an energy export-import infrastructure that Russia and Iran are stakeholders 2) Caspian Sea Management And 3) Iran's nuclear program. Russia wants to expand its influence through oil and gas pipelines and foreign investment in the energy industry in the Caspian Sea and the Eastern Mediterranean. This makes Russia and Iran both major allies and competitors in the world of energy and geopolitics. Only the nuclear development program Iran have to rely on the status of a member of the Russian Security Council in the United Nations to mitigate influence and sanctions from other powers, which Russia is very cautious in pursuing Iran's nuclear policy. It could turn into a Russian threat in the future. Therefore, Russia's foreign policy trend towards Iran. In order to maintain the status of superpower and the solidarity of power in the region which is part of the heartland through its role in energy. This means Russia must adjust its foreign policy towards Iran according to timely imperatives, alternately collaborating with and impeding Iran's influence simultaneously.

Russia's foreign policy approach towards Iran will continue to use energy as a creative instrument as part of its ambitious future geopolitical, political, and security goals.

Keywords : Energy, Foreign policy, Russian Federation, The Islamic Republic of Iran

บทนำ

หลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียตเมื่อปี ค.ศ. 1991 มาสู่ยุคของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน ยังคงมีความสัมพันธ์อันดีกับตะวันตก เพราะตะวันตกก็ยังให้การสนับสนุนมาโดยตลอดแม้ในช่วงที่สาธารณรัฐต่าง ๆ แยกตัวจากโซเวียตไปเป็นรัฐเอกราช และยังสนับสนุนรัสเซียในแง่ของสิทธิต่างๆ ในฐานะรัฐผู้สืบทอด ดังนั้นอย่างน้อยเยลต์ซินจึงเน้นความสัมพันธ์กับฝ่ายตะวันตกในลักษณะ “ความสัมพันธ์ด้านการงาน” (Working Relation) ให้เป็นไปได้อย่างดี การปฏิรูปทางเศรษฐกิจในตอนนั้นเป็นไปอย่างตลาดเสรีตะวันตก และได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากตะวันตก เหตุผลอีกประการหนึ่งคือราคาน้ำมันของโลกในตอนนั้นช่วงทศวรรษที่ 1990 ตกอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นทำให้รัสเซียไม่สามารถแสวงหารายได้จากส่วนนี้เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ แม้ว่านโยบายต่างประเทศของเยลต์ซินจะพูดถึงประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์กับเพื่อนบ้านที่ชัดเจน และขาดฐานอันมีอุดมการณ์ร่วมกันอันเป็นช่องทางที่จะทำให้รัสเซียสามารถขยายอิทธิพลไปยังดินแดนต่าง ๆ ได้ (ทิพรัตน์ บุบผะศิริ, 2555 : 120) ดังนั้นในยุคของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายจากการมุ่งหน้าสู่ตะวันตกมาสร้างฐานอำนาจของตนเองในฐานะที่เป็นมหาอำนาจยูเรเชีย และคำนึงถึงการฟื้นฟูประเทศทั้งในด้านการเมือง การทหาร และด้านเศรษฐกิจ โดยปูตินได้กำหนดนโยบายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นต่อประเทศเพื่อนบ้านทั้งในภูมิภาคคอเคซัสและตะวันออกกลาง โดยเฉพาะอิหร่านที่มีความสำคัญทั้งในแง่การเมืองและความมั่นคง ประกอบกับพื้นที่ในตะวันออกกลางล้วนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหรัฐฯ ทำให้อิหร่านคือพันธมิตรทางใต้ซึ่งปลอดภัยจากอิทธิพลของสหรัฐฯ ที่ยังคงเหลืออยู่ของรัสเซีย ซึ่งทั้งสองพยายามหาจุดเชื่อมโยงเพื่อสร้างสัมพันธ์อันดีต่อกันแม้จะขาดความเชื่อมั่นต่อกันก็ตาม โดยพลังงานว่าด้วยน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ พลังงานนิวเคลียร์ และอิทธิพลทางภูมิรัฐศาสตร์ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในความสัมพันธ์ของรัสเซียและอิหร่าน ซึ่งรัสเซียเชื่อว่าปัจจัยด้านพลังงานและภูมิรัฐศาสตร์จะทำให้รัสเซียสามารถรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับอิหร่านไว้ได้ แต่การดำเนินนโยบายต่างประเทศต่ออิหร่านจะต้องไม่เป็นภัยคุกคามต่ออิหร่านในอนาคต สำหรับด้านอิทธิพลทางภูมิรัฐศาสตร์นั้น อิหร่านมีความสำคัญต่อรัสเซียในฐานะพื้นที่สำคัญในการเป็นรัฐกันชนระหว่างอิทธิพลของสหภาพโซเวียตและตะวันตกในตะวันออกกลาง และด้านพลังงานอิหร่านเป็นสมรภูมิเพื่อช่วงชิงน้ำมันและก๊าซธรรมชาติในอ่าวเปอร์เซีย แต่การบริหารจัดการพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลแคสเปียนและการพยายามส่งออกก๊าซธรรมชาติไปยุโรปของอิหร่านอาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์แห่งชาติของรัสเซียได้ แม้ทั้งสองจะห่างเหินกันเมื่อเกิดการปฏิวัติอิสลามขึ้นในอิหร่านเมื่อปี ค.ศ. 1979 แต่ได้กลับมาฟื้นฟูความสัมพันธ์อีกครั้งในยุคหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย ด้วยการที่รัสเซียได้ให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ซึ่งยังคงเป็นปัญหาในเวทีการเมืองระหว่างประเทศมาจนถึงปัจจุบัน (Milani, 2016) ดังนั้นจึงน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่ายุทธศาสตร์ด้านพลังงานเข้ามามีบทบาทอย่างไรในนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน และปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยการขับเคลื่อนผ่านยุทธศาสตร์ด้านพลังงานของรัสเซียต่ออิหร่านมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติและทฤษฎีดินแดนหัวใจอย่างไร ตลอดจน

แนวโน้มการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านในอนาคตจะเป็นเช่นไร เพื่อรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติของรัสเซียและความเป็นมหาอำนาจของรัสเซียทั้งในระดับภูมิภาคและเวทีการเมืองโลก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทด้านพลังงานในนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานมาใช้ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาแนวโน้มการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านในอนาคต

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษานี้จะนำแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติ (National Interest concept) และทฤษฎีดินแดนหัวใจ (The Heartland Theory) มาเป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายผลการวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติเป็นทฤษฎีประเภทสัจนิยมที่สามารถอธิบายผลประโยชน์แห่งชาติที่มีอยู่ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างดีเยี่ยม ด้วยทฤษฎีนี้จะชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่แต่ละรัฐนำมาดำเนินนโยบายต่างประเทศผ่านการมองย้อนกลับจากผลการดำเนินนโยบายหรือผลประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินนโยบายต่าง ๆ และทฤษฎีดินแดนหัวใจเป็นกรอบแนวคิดที่จะสามารถอธิบายถึงการดำเนินนโยบายของรัสเซียที่มีภูมิประเทศที่ตั้งของประเทศอยู่ในบริเวณยุโรปตะวันออกซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนหัวใจครอบคลุมตั้งแต่ยุโรปตะวันออกครอบคลุมไปจนถึงตะวันออกกลาง ซึ่งจะสามารถช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นและผลการวิจัยครั้งนี้ให้เห็นถึงบทบาทและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานมาใช้กำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน ตลอดจนแนวโน้มการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านในอนาคต โดยมีนักทฤษฎีได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดดังกล่าว ไว้ดังนี้

แนวคิดเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติ (National Interest concept)

เจมส์ เอ็น รอสเนา (James N. Rosnau) กล่าวว่า ได้ให้คำนิยามไว้ว่า ผลประโยชน์แห่งชาติ หมายถึง สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับรัฐชาติอันเนื่องมาจากการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งการใช้แนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติเพื่อการวิเคราะห์การเมืองและการกระทำทางการเมืองนั้นถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ (Rosnau, 1968 : 34)

โจเซฟ แฟรงเคิล (Joseph Frankel) ให้นิยามคำว่า ผลประโยชน์แห่งชาติ หมายถึง การที่รัฐพยายามปกป้องอธิปไตย และความเป็นชาติให้คงอยู่ โดยผู้นำจะคำนึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติ และดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อม แม้ว่าจะมีความขัดแย้งทางผลประโยชน์กับรัฐอื่นก็ควรคำนึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก (Frankel, 1979 : 86)

ฮันส์ เจ มอร์เกนทอ (Hans J. Morgenthau) ให้นิยามความหมายของ “ผลประโยชน์แห่งชาติ” ในมิติด้านเดียวกับแนวคิดแห่งอำนาจ เนื่องจากมอร์เกนทอเห็นว่าธรรมชาติของมนุษย์ล้วนต้องการอำนาจและมีความเห็นแก่ตัว และมอร์เกนทอได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจเกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศซึ่งเป็นการเมืองระดับโลก ดังนั้นรัฐซึ่งเป็นตัวแสดงหลักในเวทีการเมืองระหว่างประเทศจึงต้องพยายามสร้างเครื่องมือทั้งทางด้าน

นโยบายและกองทัพให้มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างและป้องกันผลประโยชน์แห่งชาติ ซึ่งผลประโยชน์มีลักษณะและวิธีการได้มาที่แตกต่างกันไปตามกาลเวลาและสถานการณ์ซึ่งถูกกำหนดโดยบริบทการเมืองและวัฒนธรรม นอกจากนี้มอร์แกนทอได้จำแนกหลักการนโยบายในการปกป้องและแสวงหาผลประโยชน์แห่งชาติไว้ 3 หลักการ คือ หลักการนโยบายรักษาสถานะ (Policy designed to preserve the status quo) หลักการนโยบายขยายอำนาจ (Policy designed to achieve imperialistic expansion) ซึ่งเป็นการขยายอำนาจทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนหลักการนโยบายแสดงอำนาจเพื่อศักดิ์ศรี (Policy designed to prestige) ซึ่งหลักการนี้ไม่ใช้การปฏิบัติการทางการเมืองแต่จะเป็นการใช้ศิลปะในการแสดงแสนยานุภาพเพื่อป้องกันปรามประเทศอื่น ๆ (Robinsons, 1969 : 184-186)

นอกจากนี้ศึกษาระดับความสำคัญของผลประโยชน์แห่งชาติสามารถพิจารณาออกได้เป็น 4 ระดับ ดังนี้

1.ระดับสำคัญอย่างยิ่งยวด (Survival Interests) เป็นเหตุการณ์ที่อาจเป็นอันตรายต่อบูรณภาพแห่งดินแดนที่อาจเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน

2.ระดับสำคัญยิ่ง (Vital Interests) เป็นสถานการณ์ที่ผู้กำหนดนโยบายยังคงมีช่วงเวลามีเพียงพอที่จะปรึกษาหารือกับประเทศที่เป็นพันธมิตร หรือต่อรองกับประเทศที่เป็นศัตรู

3.ระดับความสำคัญความเป็นหลัก (Major Interests) เป็นสถานการณ์ที่มีความสำคัญแต่ไม่กระทบต่อความเป็นอยู่ของประชากร และสามารถที่จะใช้วิธีการเจรจาต่อรองมากกว่าเลือกใช้วิธีการเผชิญหน้า

4.ระดับความสำคัญเป็นรอง (Peripheral Interest) เป็นสถานการณ์ที่ไม่มีผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อประเทศชาติ แต่ก็ต้องรักษาประโยชน์ดังกล่าวเอาไว้

ผลประโยชน์แห่งชาติถูกประเทศต่าง ๆ นำมากล่าวอ้างอยู่เสมอในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงทำให้การให้คำจำกัดความของคำว่า “ผลประโยชน์แห่งชาติ” ครอบคลุมกว้างขวาง มอร์แกนทอจึงพยายามแบ่งลักษณะของผลประโยชน์แห่งชาติออกเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ ผลประโยชน์ของรัฐเดี่ยว และผลประโยชน์ของรัฐ 2 รัฐ หรือหลายรัฐ

ผลประโยชน์ของรัฐเดี่ยว ได้แก่

1.ผลประโยชน์ในขั้นแรก (Primary Interests) คือการปกป้องรักษาการดำรงอยู่ของรัฐทั้งทางด้านเมือง เอกลักษณะทางวัฒนธรรม และค่านิยม รวมทั้งการต่อต้านการรุกราน

จากภายนอก โดยทุกชาติจะยึดถือและพิทักษ์ผลประโยชน์ในข้อนี้ไว้เหมือนกัน

2.ผลประโยชน์ในขั้นรองมา (Secondary Interests) เป็นผลประโยชน์ที่มีส่วนในการคงไว้ซึ่งผลประโยชน์ขั้นแรก เช่น การคุ้มครองพลเรือนของตนที่อยู่ในต่างประเทศ และการรักษาสีทธิของความคุ้มกันทางการทูตของนักการทูตของชาติตน

3.ผลประโยชน์ถาวร (Permanent Interests) เป็นผลประโยชน์ที่ต้องคำนึงถึงตลอดเวลาและเป็นเวลานาน แต่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างช้า ๆ เช่น อังกฤษเคยมีผลประโยชน์ เรื่องเสรีภาพในการเดินเรือในทะเลในน่านน้ำชายฝั่งเป็นเวลานานหลายศตวรรษ

4.ผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงได้ (Variable Interests) เป็นผลประโยชน์เฉพาะในช่วงเวลานั้น ๆ ที่เลือกเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติ โดยจะขึ้นอยู่กับบุคลิกของผู้นำ มติมหาชน ผลประโยชน์เฉพาะด้าน พรรคพวกทางการเมือง รวมทั้งวิถีทางศีลธรรมและการเมืองของชาตินั้น ๆ โดยผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงได้นี้ อาจแปรเปลี่ยนมาจากผลประโยชน์ในขั้นแรก

หรือผลประโยชน์ถาวรก็ได้

5.ผลประโยชน์ทั่วไป (General Interests) เป็นผลประโยชน์ที่ชาติต่าง ๆ สามารถนำมาปรับใช้ได้ ในหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การค้า ความสัมพันธ์ทางการทูต กฎหมายระหว่างประเทศ เช่น ผลประโยชน์ของอังกฤษในการรักษาตุลแห่งอำนาจในยุโรป

6.ผลประโยชน์ที่จำเพาะเจาะจง (specific Interests) เป็นผลประโยชน์ที่สืบเนื่องมาจากผลประโยชน์ทั่วไป เช่น การที่อังกฤษรู้สึกว่าการเป็นเอกราชของประเทศเบลเยียมลักเซมเบิร์ก และเนเธอร์แลนด์ เป็นสิ่งสำคัญในการรักษาตุลแห่งอำนาจในยุโรปเอาไว้

ส่วนผลประโยชน์ระหว่าง 2 รัฐหรือหลายรัฐ ได้แก่

1.ผลประโยชน์แห่งชาติที่มีร่วมกันหรือเหมือนกัน (Identical Interests) คือผลประโยชน์ที่ชาติต่าง ๆ มีร่วมกัน

2.ผลประโยชน์ที่เสริมซึ่งกันและกัน (Complementary Interests) เป็นผลประโยชน์ที่แต่ละชาติมี ผลตอบแทนซึ่งกันและกันอยู่ ซึ่งอาจทำให้ชาติต่าง ๆ มีความเห็นตรงกันในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เช่น อังกฤษเคยมีผลประโยชน์ในความเป็นเอกราชของโปรตุเกสจากสเปน

โดยอังกฤษใช้โปรตุเกสเป็นเครื่องมือในการควบคุมภูมิภาคแถบมหาสมุทรแอตแลนติก

และคาบสมุทรไอบีเรียน ส่วนโปรตุเกสก็ได้รับผลประโยชน์จากอังกฤษ โดยใช้อังกฤษเป็นเครื่องมือ

ในการป้องกันภัยจากสเปน เป็นต้น

3.ผลประโยชน์ที่ขัดกัน (Conflicting Interests) เป็นผลประโยชน์ที่รัฐต่าง ๆ มีไม่ตรงกัน หรือขัดแย้งกัน ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและวิธีการทูตหรืออาจกลายเป็นผลประโยชน์ที่สอดคล้องกัน (มณีนมณี, 2519 : 52-53)

ทฤษฎีดินแดนหัวใจ (The Heartland Theory)

ฮัลฟอร์ด แมคคินเดอร์ (Halford Mackinder) นักภูมิรัฐศาสตร์ชาวอังกฤษได้นำเสนอทฤษฎีดินแดนแกนกลาง (Pivot area) หรือดินแดนยูเรเชีย (The great Eurasian lowland) ไว้ในปี ค.ศ. 1919 วิทยานิพนธ์ชื่อว่า “The Geographical Pivot of History” โดยมีเนื้อหาพูดถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของทวีปยูเรเชียตั้งแต่ยุโรปตะวันออกครอบคลุมไปจนถึงบริเวณตะวันออกกลางที่เป็นแผ่นดินขนาดใหญ่และยากต่อการถูกโจมตีทางทะเล เนื่องจากมีทุ่งหญ้าและทิวเขาที่อุดมสมบูรณ์ ตลอดจนมีสภาพภูมิอากาศที่ยากยิ่งต่อการเข้าพิชิตได้ด้วยกองทัพทางบก นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรที่มีค่าอีก อันนำไปสู่ความเจริญของชาติในบริเวณแห่งนี้ ซึ่งแมคคินเดอร์ได้ให้คำจำกัดความและขอบข่ายของทฤษฎีให้ชัดเจนยิ่งขึ้นด้วยการใช้ชื่อเรียกใหม่ในนาม “ทฤษฎีหัวใจโลก” (Heartland) และตีพิมพ์ในหนังสือ Democratic Ideals and Reality แมคคินเดอร์มีความเห็นว่าความรุ่งเรืองของทวีปยูเรเชียอาจเป็นภัยคุกคามต่อเจ้าอาณานิคมแอฟริกาและอังกฤษด้วยพื้นที่กว้างใหญ่จากทะเลบอลติกจรดทะเลดำและทรัพยากรภายในที่มีความพร้อมในการสร้างอำนาจและความมั่นคงอย่างยิ่งจึงทำให้สามารถสรุปหลักการสำคัญของทฤษฎีดินแดนหัวใจได้ว่า

Who rules East Europe commands the Heartland :

Who rules the Heartland commands the World – Island :

Who rules the World – Island commands the World.

จากแกนหลักของทฤษฎีดินแดนหัวใจที่แมคคินเดอร์ในนิยามไว้ถึงความสำคัญของ Heartland ต่อการเมืองโลก ทำให้นักวิชาการและนักการเมืองชาติมหาอำนาจเริ่มตระหนักในการขยายอิทธิพลเหนือดินแดน

หัวใจตั้งแต่ยุโรปตะวันออกจรดตะวันออกกลางเพื่อเชื่อมโยงและสร้างความเป็นปึกแผ่นของอำนาจ (Mackinder, 1904 : 421-437)

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2527 : 146 – 166) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของ “ทฤษฎีหัวใจโลก” ในไว้ในหนังสือ “ภูมิรัฐศาสตร์มิติใหม่” ความว่า

ผู้ครองยุโรปตะวันออกจะควบคุม “แดนหัวใจโลก”

ผู้ครอง “แดนหัวใจโลก” จะเข้าควบคุม “เกาะโลก”

ผู้ครอง “เกาะโลก” จะเข้าควบคุม “โลก”

โดยในงานเขียนของโกวิท วงศ์สุรวัฒน์ ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ ที่ตั้ง ขนาด รูปร่างของรัฐที่สมบูรณ์จะต้องมีขนาดกระทัดรัดและมีพื้นดินติดต่อกัน รวมถึงพรมแดนจะต้องได้รับการยอมรับตามกฎหมายระหว่างประเทศ ประเทศใกล้เคียง หรืออาจมีประเทศใกล้เคียงประเทศใดประเทศหนึ่งไม่อาจยอมรับได้ โดยพรมแดนที่นักภูมิรัฐศาสตร์ถือว่าเป็นดินแดนที่ดีและเหมาะสมจะต้องมีพรมแดนของรัฐที่กำหนดขึ้นตามแนวทางความเป็นชาติ กล่าวคือ พรมแดน เชื้อชาติ วัฒนธรรม และประชากรทั้งหมดรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน (Homogeneous State) ซึ่งดินแดนที่เป็นแกน (Core Area) จะเป็นต้นกำเนิดของชนชาติ ซึ่งดินแดนแกนมีมากกว่าหนึ่งแห่ง แต่จะมีแกนกลางทุกวัฒนธรรมและมีความแตกต่างทางกายภาพ ส่วนดินแดนแกนแหล่งที่ 2 (Second Core Areas) เกิดจากการขยายตัวจากแกนแรก เนื่องจากมีความแตกต่างกันของประชาชนในด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง สำหรับดินแดนหัวใจถือเป็นดินแดนแกนหลักที่มีความเป็นปึกแผ่นทอดยาวครอบคลุมทวีปแอฟริกา ยุโรป และเอเชีย ถือเป็นเกาะใหญ่ของโลกและเป็นใจกลางยุทธศาสตร์ทางทะเลของชาติมหาอำนาจ ดังนั้นดินแดนแกนหลักที่อยู่ตรงกลางถูกล้อมด้วยดินแดนขอบในและขอบนอกจึงทำให้เข้ายึดครองได้ยาก ประกอบกับเกาะโลกนี้อุดมไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ทางการทหาร ได้แก่ ไซบีเรีย ดินแดนที่เป็นทะเลทราย ภูเขาหิมาลัย จึงถือเป็นหัวใจสำคัญในการเชื่อมต่อโลกจากตะวันตกสู่ตะวันออก ซึ่งทำให้ทฤษฎีดินแดนหัวใจของแมคคินเดอร์ยังคงสามารถใช้อธิบายการเมือง ความมั่นคง และความขัดแย้งที่เกิดจากความต้องการเข้าครอบครองทรัพยากรในดินแดนแห่งนี้ได้อย่างดียิ่ง

ปัจจุบันดินแดนหัวใจประกอบไปด้วยพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญอันประกอบไปด้วยดินแดนของสหพันธรัฐรัสเซีย ชาติที่แยกตัวออกไปหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ได้แก่ คาซัคสถาน คีร์กีซสถาน ทาจิกิสถาน เติร์กเมนิสถาน อุซเบกิสถาน และครอบคลุมถึงสาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน ซึ่งประเทศเหล่านี้ล้วนมีพรมแดนติดกับทะเลแคสเปียนแหล่งยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านพลังงานที่สำคัญของรัสเซีย อีกทั้งยังเป็นจุดเชื่อมยุโรปตะวันออกกับดินแดนตะวันออกกลางโดยมีอิหร่านเป็นรัฐชาติที่เชื่อมโยงอารยธรรมของทั้งสองฝั่งทำให้อิหร่านกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญทางด้านความมั่นคงแห่งรัฐในการรักษาอิทธิพลเหนือดินแดนหัวใจหรือประตูสู่ตะวันออกกลางของรัสเซียอีกด้วย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษา (Case study) ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่มุ่งศึกษาเหตุการณ์เฉพาะในเรื่องที่ต้องการศึกษาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยการวิจัยจะแยกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. ส่วนการทบทวนงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษจากเอกสารนโยบายต่างประเทศ นโยบายทางด้านพลังงาน ข้อตกลงความร่วมมือทางด้านพลังงาน และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นปัจจัยในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน

2. การใช้เครื่องมือการวิจัยในส่วนของการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญนโยบายต่างประเทศของรัสเซียและอิหร่าน ซึ่งเกิดจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแล้วจึงตั้งเป็นข้อคำถามปลายเปิด เพื่อดำเนินการประมวลและสรุปผลนำมาอ้างอิงประกอบการวิจัยในครั้งนี้ อันจะทำให้เกิดความสมบูรณ์และความน่าเชื่อถือต่อเนื้อหาของงานวิจัย

ผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาจากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง และบทสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนโยบายต่างประเทศของรัสเซียและอิหร่าน พร้อมกับการวิเคราะห์แนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติของอันส์ เจ มอร์เกนทอ ทั้งในหลักการแห่งการรักษาอำนาจ การขยายอำนาจ และการแสดงอำนาจเพื่อเกียรติภูมิของชาติ จะพบว่า บทบาทและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานมาใช้ในการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 จนถึงปัจจุบัน มีส่วนสำคัญต่อการสร้างและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติของรัสเซียทั้งในด้านการเมืองและความมั่นคง ซึ่งเป็นประโยชน์ขั้นแรกของการรักษาไว้ซึ่งดำรงอยู่ของรัฐและผลประโยชน์ถาวรในการส่งออกพลังงานน้ำมันและก๊าซธรรมชาติของรัสเซีย ตลอดจนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นผลประโยชน์ขั้นทั่วไปในการนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานเข้ามามีบทบาทในการดำเนินนโยบายต่างประเทศกับอิหร่าน เมื่อพิจารณาบริบทการกำหนดนโยบายต่างประเทศของประธานาธิบดีของวลาดิมีร์ ปูติน (Vladimir Putin) และนายกรัฐมนตรีดมิทรี เมดเวเดฟ (Dmitry Medvedev) จะมีแนวทางไม่แตกต่างกันมากนัก แม้ว่าเมดเวเดฟจะได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งสหพันธรัฐรัสเซียในช่วงปี ค.ศ. 2008 – 2012 แต่เป็นที่ทราบกันดีว่าเครือข่ายอำนาจในรัฐบาลยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของปูติน โดยกลุ่มเครือข่ายอำนาจในรัสเซียนั้นมีมาตั้งแต่สมัยจักรวรรดิรัสเซียจวบจนปัจจุบัน ซึ่งเครือข่ายอำนาจของปูตินหมายถึง กลุ่มบุคคลหรือชนชั้นนำที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้นำ โดยประกอบด้วย

หนึ่ง กลุ่ม Siloviki เป็นผู้มีภูมิหลังมาจากการทำงานในสำนักข่าวกรองกลางหรือ KGB ในสมัยสหภาพโซเวียตหรือสำนักข่าวกรองแห่งชาติ (FSB) ในเวลาต่อมา

สอง กลุ่มที่เคยทำงานในทำเนียบนายกรัฐมนตรีแห่งนครเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก หรือกลุ่มเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก (St. Peterberger : Pitserskie)

สาม กลุ่มมิตรสหายของปูติน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสมาคม Ozero หรือกลุ่มทะเลสาบ ซึ่งเป็นกลุ่มเพื่อนพ้องที่มีบ้านพักตากอากาศในบริเวณทะเลสาบ Komosomolskoye ในนครเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ซึ่งอยู่ละแวกใกล้เคียงกับบ้านพักของ Putin หรือกลุ่มเพื่อนร่วมเล่นกีฬายูโด ได้แก่ นักธุรกิจชั้นนำฟีนอง Arkady และ Boris Rotenberg

เครือข่ายเหล่านี้มีผลต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาลรัสเซียทั้งที่เป็นทางการผ่านการดำรงตำแหน่งในหน่วยงานสำคัญของรัฐบาลและรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ส่งผลให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียจึงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากการรอบการทำงานในยุคของประธานาธิบดีปูติน (จิตติภัทร พูนขำ, 2560)

ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 จนถึงปัจจุบันนโยบายต่างประเทศของรัสเซียมีพลังงานเป็นหนึ่งในยุคยุทธศาสตร์สำคัญในการบรรลุเป้าหมายของนโยบายต่างประเทศเพื่อรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติที่มีระดับ

สำคัญยิ่ง (Vital Interests) เพื่อรักษาไว้ซึ่งอิทธิพลเหนือดินแดนหัวใจที่เคยเป็นพื้นที่ภายใต้การนำของสหภาพโซเวียต และมีผลประโยชน์จากตลาดพลังงานโลกเป็นผลประโยชน์ระดับความสำคัญความเป็นหลัก (Major Interests) เพราะไม่อาจจะนำผลประโยชน์จากการส่งออกพลังงานไปเป็นผลประโยชน์ระดับที่มีความสำคัญเป็นรอง (Peripheral Interest) ได้ เนื่องจาก ภาคเศรษฐกิจของรัสเซียต้องพึ่งพาการส่งออกน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ซึ่งมีความเสี่ยงสูงจากปัจจัยภายนอกในการกำหนดราคา แต่รัสเซียไม่มีทางเลือกมากนักด้วยสถานะเศรษฐกิจภายในประเทศไม่มีการลงทุนที่หลากหลาย จึงยังจำเป็นต้องพึ่งพาการส่งออกพลังงานซึ่งเป็นวัตถุดิบทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ได้สร้างมูลค่ามากพอกับการใช้จ่ายงบประมาณและคุณภาพชีวิตของนครรัสเซีย อีกทั้งการพึ่งพิงการส่งออกพลังงานจะต้องดูทิศทางเศรษฐกิจโลกด้วย ดังนั้นการสร้างสรรค์นวัตกรรมและเพิ่มมูลค่าสินค้าหรือเปลี่ยนบทบาทไปเป็นนักการตลาดเพื่อลดการพึ่งพาการส่งออกพลังงานในอนาคตให้ต่ำกว่าร้อยละ 20 จึงเป็นจุดประสงค์สำคัญของแผนยุทธศาสตร์พลังงานแห่งชาติของรัสเซียที่จะต้องมีตัวเลขอัตราการพึ่งพาการส่งออกพลังงานที่เป็นทรัพยากรดิบในปี ค.ศ. 2030 สำหรับรัสเซียแล้วการส่งออกโดยเส้นทางการวางท่อขนส่งพลังงานที่ปลอดภัยและเชื่อถือได้ย่อมสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อส่งออกน้ำมันและก๊าซธรรมชาติไปยังตลาดยุโรป และการสกัดกันคู่แข่งทั้งในตลาดหลักอย่างยุโรปและตลาดใหม่ในเอเชียจึงเป็นอีกภารกิจที่สำคัญของรัสเซียอีกประการในการเจรจาธุรกิจพลังงานผ่านการดำเนินนโยบายต่างประเทศ (Solanko, 2011)

อิหร่านเป็นประเทศผู้ผลิตและส่งออกน้ำมันและก๊าซธรรมชาติรายใหญ่ของโลก โดยมีปริมาณก๊าซธรรมชาติสำรองเป็นอันดับ 2 และปริมาณน้ำมันดิบสำรองเป็นอันดับ 4 ของโลก ตามลำดับ รายได้จากการส่งออกก๊าซและน้ำมันจึงคิดเป็นสัดส่วนใหญ่ ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ประเทศอิหร่านมีลักษณะภูมิประเทศเป็นทะเลทราย และเทือกเขาตัดกับที่ราบสูง มีพื้นที่ทั้งหมด 1,648,195 ตารางกิโลเมตร โดยมีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 17 ของโลก และมีขนาดเศรษฐกิจที่ใหญ่เป็นอันดับที่ 2 ในภูมิภาคเอเชียตะวันตกรองจากประเทศซาอุดีอาระเบีย มีพรมแดนติดกับประเทศอาร์เมเนีย และประเทศอาเซอร์ไบจาน ซึ่งประเทศเหล่านี้ล้วนมีความใกล้ชิดและสำคัญต่อยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของรัสเซียอีกด้วย จากการศึกษานโยบายต่างประเทศกับแหล่งพลังงานของอิหร่านช่วงหลังการปฏิวัติ ปี ค.ศ. 1979 จะพบว่าพลังงานมีส่วนสำคัญที่ทำให้นโยบายต่างประเทศของอิหร่านมีความประนีประนอมมากขึ้น แต่การส่งออกน้ำมันของอิหร่านยังคงต้องอาศัยเทคโนโลยีจากต่างประเทศ และขึ้นอยู่กับแต่ละรัฐบาลอีกด้วย ตลอดจนสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศที่มีผลการกำหนดนโยบายต่างประเทศด้านพลังงานอีกด้วย แต่อิหร่านจะพัฒนาประเทศได้จะต้องใช้รายได้จากการส่งเสริมการส่งออกพลังงานธรรมชาติเป็นสำคัญ (Mansoureh Ebrahimi, Ahmadali Gholami and Kamaruzaman Yusoff, 2018 : 79)

สำหรับบทบาทด้านพลังงานในนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน จะอยู่บนหลักการการดำเนินนโยบายที่ถือผลประโยชน์แห่งชาติของรัสเซียเป็นสำคัญทั้งทางด้านการเมืองและความมั่นคง และทางด้านเศรษฐกิจ ผ่านเครื่องมือกลยุทธ์ 5 ประการ 1) นโยบายการกำหนดราคา 2) การควบคุมกิจการและทรัพย์สินต่าง ๆ 3) ระเบียบการขนส่ง 4) การบังคับสัญญา 5) การพัฒนาเส้นทางการขนส่งที่หลากหลาย แม้ว่ากลยุทธ์ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านพลังงานของรัสเซียต่ออิหร่านอาจจะยังไม่ประสบความสำเร็จมากนักในการลงทุนทางด้านน้ำมันและก๊าซธรรมชาติในอิหร่าน แต่การพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ถือว่าสร้างแรงกดดันทางการเมืองทั้งต่อมหาอำนาจของโลกอย่างสหรัฐฯ และยุโรป ตลอดจนอิหร่านในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหานิวเคลียร์ของอิหร่านที่สร้างความตึงเครียดต่อนานาชาติ และเนื่องจากยุโรปต้องการให้อิหร่านปลอดจากมาตรการคว่ำบาตรของสหประชาชาติเพื่อจะได้เข้าไปลงทุนพัฒนาแหล่งนำเข้า

ก๊าซธรรมชาติที่ยุโรปต้องพึ่งพาการนำเข้าจากรัสเซียเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ยุโรปได้ยกเว้นมาตรการคว่ำบาตรด้านพลังงานต่อรัสเซียจากเหตุการณ์ผนวกไครเมียและการแทรกแซงในยูเครนตะวันออก เมื่อเป็นเช่นนี้รัสเซียจึงต้องพยายามดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวังทั้งต้องสนับสนุนและให้ความช่วยเหลืออิหร่านในการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ แต่ก็ต้องพยายามสกัดกั้นการเข้าสู่ตลาดยุโรปของอิหร่านทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วย (European Parliamentary Research Service, 2018 : 8-11)

ฉะนั้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือและการแข่งขันกันของทั้งสองประเทศ จะสามารถทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานมาใช้กำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน ได้แก่ 1) การวางโครงสร้างพื้นฐานการส่งออกและนำเข้าพลังงานที่รัสเซียและอิหร่านเป็นผู้มีส่วนได้เสีย 2) การจัดการทะเลแคสเปียน และ 3) โครงการนิวเคลียร์ของอิหร่าน

1) การวางโครงสร้างพื้นฐานการส่งออกและนำเข้าพลังงานที่รัสเซียและอิหร่านเป็นผู้มีส่วนได้เสีย

รัสเซียและอิหร่านถือเป็นผู้ผลิตและผู้ส่งออกน้ำมันและก๊าซธรรมชาติในตลาดระดับโลก แม้ว่าหลังจากเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับโครงการนิวเคลียร์อิหร่าน ทำให้การส่งออกพลังงานของอิหร่านมีอัตราค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะในตลาดยุโรป ซึ่งรัสเซียส่งออกก๊าซธรรมชาติไปยุโรปเป็นตลาดหลักผ่านท่อ The Blue Stream ได้ถูกวางไว้เพื่อจัดส่งก๊าซธรรมชาติจากรัสเซียผ่านยูเครน มอลโดวา โรมาเนีย และบัลแกเรีย ไปยังตุรกีผ่านทะเล ซึ่งมีความไว้วางใจได้และมีความปลอดภัยสูง พร้อมทั้งมีการดำเนินการวางท่อด้วยการใช้เทคโนโลยีระดับสูง โดยรัสเซียกับตุรกีได้ลงนามระหว่างรัฐบาลในวันที่ 15 ธันวาคม 1997 ภายใต้ข้อตกลงระหว่าง Gazprom และ Turkish Botas ที่จะให้มีการขนส่งก๊าซธรรมชาติผ่านท่อ Blue Stream ปริมาณ 365 พันล้านลูกบาศก์เมตรเป็นเวลา 25 ปี ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ 1999 Gazprom และ Italian Eni ได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจที่จะร่วมกันพัฒนาโครงการ Blue Stream สำหรับในปัจจุบันท่อนี้สามารถขนส่งก๊าซธรรมชาติได้ถึง 16 พันล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ทำให้ตุรกีเป็นลูกค้ารายใหญ่ของรัสเซียในตลาดก๊าซธรรมชาติ ด้วยการเชื่อมต่อกับตุรกีถึง 2 เส้นทาง ทั้ง Blue Stream และ TurkStream ซึ่งท่อ Turk Stream สามารถขนส่งก๊าซธรรมชาติได้ถึง 31.5 พันล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ท่อนี้จะใช้สำหรับส่งเข้าไปขายยังทางใต้และตะวันออกเฉียงใต้ของยุโรป (Gazprom, 2020)

รัสเซียได้วางยุทธศาสตร์พลังงานด้วยการตั้งใจจะลดบทบาทการพึ่งพิงพลังงานในทางเศรษฐกิจ แต่รัสเซียก็ตระหนักดีว่าการจะกลับขึ้นมาเป็นมหาอำนาจได้นั้นจำเป็นจะต้องพึ่งพาปริมาณทางการทหารเป็นจำนวนมาก และพลังงานธรรมชาติทั้งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติจึงเป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และควรจะต้องรับผลักดันออกสู่ตลาดก่อนที่พลังงานทดแทนจะเริ่มเข้ามามีบทบาทในตลาดพลังงานโลก ดังนั้นรัสเซียจึงเริ่มนำพลังงานเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยการเกี่ยวพันอย่างสร้างสรรค์ทางยุทธศาสตร์ผ่านกรอบความร่วมมือและกรอบการจัดการจัดสรรพลังงานปิโตรเลียมในระดับภูมิภาค โดยไม่ได้ใช้กำลังทางการทหารแต่อย่างใด และการขยายอิทธิพลครอบคลุมประเทศทางผ่านท่อส่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ (Transit Country) นี้เอง จึงทำให้รัสเซียถือโอกาสสกัดกั้นการเข้าถึงตลาดของอิหร่านด้วย เพราะรัสเซียเล็งเห็นว่าอิหร่านกับตุรกีเริ่มหันหน้ามาเจรจาเพื่อส่งออกก๊าซธรรมชาติเข้าไปยังยุโรปซึ่งเป็นตลาดหลักของรัสเซีย ผ่านท่อของตุรกี (Trans-Anatolian Pipeline Project : TANAP) จะดูจะเป็นเหตุเป็นผลมากที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจขนส่งพลังงานผ่านท่อของตุรกีเพื่อไปยุโรปเป็นการตัดสินใจครั้งยิ่งใหญ่ซึ่งจะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านด้วย ในขณะเดียวกันตุรกีก็ได้เสนอโครงสร้างที่ดีกว่าและสามารถให้ทดสอบได้ แต่อิหร่านต้องคำนึงถึงความมั่นคงของตนเองด้วยในการตัดสินใจครั้งนี้ (H. Akin Unver, 2016) และรัสเซีย

จ้องมองความเป็นไปของการเจรจาของทั้งสองประเทศตลอดเวลา เนื่องจากทั้งสองประเทศมีภูมิรัฐศาสตร์สำคัญบนทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งเป็นทะเลที่เชื่อมต่อระหว่างเอเชียกับยุโรป หากอิหร่านสามารถแลกเปลี่ยนก๊าซธรรมชาติกับทองคำให้กับตุรกีได้แล้วก็จะทำให้ตลาดยุโรปที่เคยเป็นพื้นที่ทางอิทธิพลในโลกพลังงานของรัสเซียในการต่อรองกับยุโรปตะวันตกจะต้องได้รับผลกระทบอย่างแน่นอน และนี่อาจเป็นอีกเหตุผลสำคัญที่ทำให้รัสเซียตัดสินใจส่งทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์เข้าช่วยเหลือประธานาธิบดีบาชาร์ อัล-อัสซาด (Bashar al-Assad) ในการรักษาไว้ซึ่งความสงบและเสถียรภาพของรัฐบาล เนื่องจากรัสเซียตระหนักดีแล้วว่าซีเรียมีคุณค่าและผลประโยชน์ทั้งในทางเศรษฐกิจและภูมิรัฐศาสตร์ รวมทั้งหากรัสเซียปล่อยพื้นที่นี้ให้อิหร่านเข้าไปมีอิทธิพลเหนือซีเรียแต่เพียงผู้เดียวจะกระทบต่อผลประโยชน์แห่งชาติทั้งในการทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของภูมิภาคอีกด้วย หรือแม้แต่การที่อิหร่านได้ส่งก๊าซธรรมชาติเข้ามาแลกเปลี่ยนเป็นพลังงานไฟฟ้ากับอาร์เมเนียนั้น แม้ว่าในปี ค.ศ. 2015 รัฐบาลอาร์เมเนียมีแผนจะขายท่อส่งก๊าซธรรมชาติยาว 41 กม. ให้กับอิหร่านนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าบริษัท Gazprom Armenia จะมีสิทธิ์เกี่ยวข้องในการนำเข้าก๊าซธรรมชาติจากอิหร่าน เนื่องจากปริมาณที่นำเข้าจากอิหร่านเป็นเพียงหนึ่งในสี่ส่วนของ 2 พันล้านลูกบาศก์เมตรที่รับมาจากรัสเซีย และบริษัทสัญชาติรัสเซียอย่าง Gazprom Armenia ได้เข้ามามีส่วนในการลดปริมาณนำเข้าทางอ้อมอยู่แล้วว่าด้วยการจำกัดความกว้างของท่อนำส่งและยังใช้อำนาจครอบคลุมการจัดสรรก๊าซธรรมชาติภายในอาร์เมเนียด้วย (Lomsadze, Jun 4, 2015)

2) การจัดการทะเลแคสเปียน

แคสเปียนเป็นแหล่งสะสมปิโตรเลียมที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นก้นขนาทางธรรมชาติระหว่างแหล่งสำรองก๊าซขนาดใหญ่ของเติร์กเมนิสถานกับยุโรป ในอดีตแคสเปียนถูกแบ่งโดยสหภาพโซเวียตและอิหร่าน แต่ในปี ค.ศ. 1992 รัฐบาลของสหภาพโซเวียตได้แยกตัวเป็นประเทศเกิดใหม่หลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายลง ซึ่งทั้ง 4 ประเทศล้วนมีดินแดนติดกับแคสเปียน ได้แก่ รัสเซีย คาซัคสถาน อาเซอร์ไบจาน และเติร์กเมนิสถาน และมีอิหร่านซึ่งเป็นมหาอำนาจประจำตะวันออกกลางมีชายแดนพัวพันอยู่ด้วย การระบุสถานะของแคสเปียนว่าเป็นทะเลหรือทะเลสาบนั้นใช้วิธีการทางกฎหมายอย่างยาวนาน และไม่มีทีท่าว่าจะได้ข้อสรุป โดยในการเจรจากำหนดสถานะของแคสเปียนจะพิจารณาสิทธิของทรัพยากรใต้ท้องทะเล ความร่วมมือทางด้านการทหารและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการดูแลสิ่งแวดล้อมและการประมง (Foy, August 9, 2018)

จนกระทั่งผู้นำของทั้ง 5 ประเทศได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยสถานะทางกฎหมายของทะเลแคสเปียน (Convention on the Legal Status of the Caspian Sea) เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ. 2018 ที่
มี
อ
ง
อักเทของคาซัคสถานตั้งอยู่บนชายฝั่งตะวันออกของทะเลแคสเปียน ซึ่งกรอบอนุสัญญานี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการแบ่งสรรทรัพยากรในท้องทะเลและการป้องกันรัฐชาติอื่น ๆ เข้ามาตั้งฐานทัพในทะเลแคสเปียน ซึ่งถือเป็นก้าวที่สำคัญของการแก้ปัญหาข้อพิพาทในภูมิภาคทะเลปิดนี้ที่มีมาอย่างยาวนาน (President of Russia, 2018)

เมื่อสถานะทางกฎหมายของทะเลแคสเปียนไม่ใช่ทะเลเปิดหรือทะเลสาบ ดังนั้นการจัดสรรทรัพยากรใต้น้ำหรือพลังงานน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ จึงไม่เป็นไปตามที่รัสเซียและอิหร่านเคยตกลงกันไว้ โดยภายใต้อนุสัญญานี้จะมีผลแทนข้อตกลงระหว่างโซเวียตและอิหร่าน เมื่อปี ค.ศ. 1921 และ 1940 (Soviet-Iranian agreements of 1921 and 1940) จึงทำให้แคสเปียนเป็นจุดภูมิรัฐศาสตร์ที่ไม่อาจละเลยได้ในอนาคต (กิตติมา พวงชิงงาม, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2563)

3) โครงการนิเวศียร์ของอิหร่าน

อิหร่านได้สนใจพัฒนาเทคโนโลยีนิวเคลียร์ตั้งแต่สมัยทศวรรษที่ 1950 เมื่อสมัยพระเจ้าชาห์โดยได้รับความช่วยเหลือทางเทคโนโลยีจากโครงการปรมาณูเพื่อสันติของสหรัฐฯ และความช่วยเหลือนี้ได้ชะงักลงเนื่องจากการปฏิวัติอิสลามในปี ค.ศ. 1979 แต่ภายหลังกอิหร่านยังคงสนใจจะพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์จึงได้เริ่มพัฒนางจรวพลังงานนิวเคลียร์ขึ้น รวมถึงการเสริมสมรรถนะยูเรเนียม จนเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ในเวทีระหว่างประเทศและนำไปสู่มาตรการคว่ำบาตรต่ออิหร่านระหว่างช่วงปี ค.ศ. 2002 – 2015 การเจรจาระหว่าง P5 + 1 (จีน ฝรั่งเศส เยอรมนี รัสเซีย สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา) และอิหร่านได้ก่อให้เกิดข้อตกลงนิวเคลียร์หรือแผนปฏิบัติการครอบคลุม (Joint Comprehensive Plan of Action : JCPOA) เพื่อเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ของอิหร่าน แลกกับการผ่อนปรนมาตรการคว่ำบาตรจากนานาชาติทั้งภาคการเงิน การธนาคาร น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ ปิโตรเคมี การค้า ประกันภัยและการขนส่งของอิหร่านจะถูกยกเลิกทันทีที่ความตกลงมีผลบังคับใช้และต่อมาในวันที่ 20 กรกฎาคม 2015 ตาม UNSC ที่ 2231 เพื่อรับรอง JCPOA และกำหนดมาตรการเพื่อปฏิบัติสำหรับกระบวนการยกเลิกมาตรการคว่ำบาตร โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องได้รับรายงานจากสำนักงานพลังงานปรมาณูระหว่างประเทศ (The International Atomic Energy Agency : IAEA) ว่าโครงการพัฒนานิวเคลียร์ของอิหร่านได้ปฏิบัติตามข้อตกลงนิวเคลียร์ดังกล่าวและรัฐสภาอิหร่านได้ลงมติรองรับ JCPOA เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2015 ถูกกำหนดเป็นวันรับรอง JCPOA หรือที่เรียกกันว่า Adoption Day

รัสเซียได้เข้าไปมีบทบาทอย่างเต็มตัวในการให้ความช่วยเหลือต่อการพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ของอิหร่านเมื่อเดือนมกราคม ปี ค.ศ. 1995 รัสเซียได้ประกาศว่าจะก่อสร้างโรงงานพลังงานนิวเคลียร์ที่เมืองบัสเชอร์ Bushehr ให้แล้วเสร็จและจะดำเนินการสร้างเครื่องปฏิกรณ์ตามที่ได้ตกลงไว้ จึงทำให้สหรัฐฯ ได้พยายามกดดันผู้ให้ความช่วยเหลืออิหร่านในการพัฒนานิวเคลียร์จนได้ผล อย่างเช่นสุดท้ายแล้วจีนไม่ส่งมอบเครื่องปฏิกรณ์วิจัยให้กับอิหร่าน และอาร์เจนตินารับการให้ความช่วยเหลือในการเสริมสมรรถนะยูเรเนียมและอุปกรณ์การผลิตน้ำมันพลหนัก สำหรับรัสเซียเมื่อได้ลงนามในข้อตกลงทวิภาคีกรอบความร่วมมือนิวเคลียร์กับอิหร่านในปี ค.ศ. 1992 และได้ดำเนินการมาจนถึงปี ค.ศ. 1995 แล้วนั้น รัสเซียได้ยื่นข้อเสนอให้กับอิหร่านว่าจะส่งมอบเครื่องปฏิกรณ์ปรมาณูเพื่อการวิจัยขนาดใหญ่ เชื้อเพลิง และเครื่องหมุนเหวี่ยงก๊าซให้กับอิหร่าน จึงทำให้ประธานาธิบดีบิล คลินตัน ของสหรัฐฯ ได้แสดงความกังวลเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีนิวเคลียร์ไปยังอิหร่านของรัสเซียต่อประธานาธิบดีเฮอร์เบิร์ต คลินตัน และเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ เชื่อว่ารัสเซียยังคงให้ความช่วยเหลืออิหร่านเกี่ยวกับวงจรพลังงานนิวเคลียร์และการก่อสร้างเครื่องปฏิกรณ์วิจัยสำหรับผลิตน้ำมันพลหนัก 40MW ณ เมืองอารัค (Arak)

การเจรจาทางการทูตเพื่อให้อิหร่านชะลอหรือระงับการเสริมสมรรถนะยูเรเนียมเพื่อลดโอกาสการพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ไปเป็นอาวุธทำลายล้างสูงเหมือนจะไม่ประสบความสำเร็จ แต่รัสเซียและชาติมหาอำนาจยังคงต้องการให้อิหร่านกลับเข้าโต๊ะเจรจาอีกครั้งและให้ดำเนินการตามข้อตกลงนิวเคลียร์หรือแผนปฏิบัติการครอบคลุม (Joint Comprehensive Plan of Action : JCPOA) แม้สหรัฐฯ ภายใต้งานำของประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์จะตัดสินใจถอนตัวออกจากการเป็นภาคีร่วมในข้อตกลงนิวเคลียร์ก็ตาม กอปรกับ IAEA ได้ออกมายืนยันว่าอิหร่านปฏิบัติตามแนวทางการตรวจสอบและติดตามอยู่เสมอ ดังนั้นอนาคตความสงบสุขและมีเสถียรภาพในโลกอาจจะเกิดขึ้นได้จริง ตราบใดที่รัสเซีย ฝรั่งเศส อังกฤษ และเยอรมนียังคงปรารถนาที่จะยึดแนวทางการจัดการปัญหาโครงการนิวเคลียร์อิหร่านตามแผน JCPOA ซึ่งอยู่ภายใต้การตรวจสอบของ IAEA (NTI, 2020)

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญนโยบายต่างประเทศของรัสเซีย พร้อมกับการใช้ทฤษฎีดินแดนหัวใจมาวิเคราะห์ร่วมด้วย จะสามารถทำให้มองเห็นแนวโน้มการดำเนินนโยบาย

ต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านในอนาคตว่าทิศทางการดำเนินนโยบายภายใต้การนำของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ไม่น่าจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก รัสเซียจะเพิ่มบทบาทในตะวันออกกลางและเอเชียแปซิฟิก โดยในตะวันออกกลางรัสเซียจะเข้าไปพัวพันกับสถานการณ์สำคัญมากยิ่งขึ้น เช่น วิกฤตการณ์ในซีเรีย ทั้งการสนับสนุนระบอบ Bashar al-Assad และการโจมตีทางอากาศกับกลุ่ม ISIS ซึ่งถือได้ว่าประสบความสำเร็จทางยุทธศาสตร์ในระดับหนึ่งทีเดียว (จิตติภัทร พูนขำ, 2561) โดยเฉพาะกับอิหร่านที่มีความสำคัญต่อการเป็นศูนย์กลางอำนาจของรัสเซียในระดับภูมิภาค มีภูมิประเทศตั้งอยู่บนยุโรปตะวันออกเชื่อมโยงกับเอเชีย ซึ่งตะวันออกกลางเป็นแผ่นดินที่อยู่ใกล้กับรัสเซียมากที่สุด อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มูลค่ามหาศาล ทำให้รัสเซียไม่อาจจะทิ้งภูมิภาคที่มีความสำคัญในทางภูมิรัฐศาสตร์นี้ไปได้ แต่ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศทำให้เกิดความไร้เสถียรภาพในตะวันออกกลาง จึงส่งผลให้การสร้างความสัมพันธ์อันดีของรัสเซียต่อประเทศในตะวันออกกลางค่อนข้างทำได้ยากและซับซ้อน เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของอิทธิพลจากสหรัฐฯ ซึ่งได้ขยายฐานทัพ และการลงทุนเกี่ยวกับด้านพลังงานน้ำมันและก๊าซธรรมชาติในประเทศแถบอ่าวเปอร์เซีย ทำให้รัสเซียจะจำเป็นต้องสร้างความร่วมมือกับอิหร่าน และสิ่งที่อิหร่านต้องการมากที่สุดคือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านพลังงานทั้งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ตลอดจนการพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ที่รัสเซียจะต้องยังคงใช้ความระมัดระวังในการถ่ายทอดเทคโนโลยีต่ออิหร่าน เพื่อไม่ให้ขัดต่อมติสหประชาชาติและไม่ให้เป็นภัยคุกคามต่อตนเอง (รมย์ ภริมนตรี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2563) นอกจากนี้รัสเซียยังคงต้องพึ่งพาอิหร่านในการต่อต้านการก่อการร้ายทั้งในอิรักและซีเรีย ซึ่งทั้งสองประเทศนี้ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่สร้างความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงของรัสเซียกับอิหร่านเท่านั้น แต่อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติออกจากภูมิภาคนี้ เนื่องจากทั้งสองประเทศล้วนมีอิทธิพลทางด้านการเมืองและการทหารในอิรักและซีเรีย ดังนั้นนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านจึงต้องปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์และผลประโยชน์เฉพาะหน้า แต่จะยังมีพลังงานเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการสร้างและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติและความเป็นปึกแผ่นแห่งอำนาจของรัสเซียในภูมิภาคเสมอ กอปรกับรัสเซียมีความปรารถนาที่จะสร้างโลกแห่งอำนาจหลายขั้ว (Multipolar Power Systems) ดังนั้นอิหร่านจึงยังมีความสำคัญในการเชื่อมโยงรัสเซียกับตะวันออกกลางให้อำนาจมีความเป็นปึกแผ่นและมีเสถียรภาพได้ (ศราวุฒิ อารีย์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2563)

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ได้รับรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญนโยบายต่างประเทศของรัสเซียและอิหร่าน ประกอบกับการวิเคราะห์เนื้อหาผ่านกรอบแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติและทฤษฎีดินแดนหัวใจนั้น จะสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. บทบาทด้านพลังงานในนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่ออิหร่าน ระหว่างปี.ศ. 2000 – ปัจจุบันพบว่าพลังงานสามารถเป็นทั้งเครื่องมือในการสร้างความร่วมมือและแรงกดดันทางการเมืองของรัสเซียต่ออิหร่านทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งมีความสอดคล้องกับที่ศูนย์วิจัยแห่งรัฐสภายุโรป (2018) ได้ศึกษาว่ารัสเซียใช้ผลประโยชน์มหาศาลจากพลังงาน ได้แก่ ใช้เพื่อสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ใช้ในการรักษาและสร้างอิทธิพลทางการเมืองต่อภูมิภาค และใช้เพื่อสร้างแรงกดดันทางการเมืองต่อประเทศปลายทางหรือผู้บริโภคราย ซึ่งรัสเซียได้นำบทบาทด้านพลังงานมาสร้างผลประโยชน์อย่างมหาศาลในการถ่ายทอดเทคโนโลยีนิวเคลียร์ให้กับอิหร่าน และสร้างแรงกดดันทางการเมืองให้ประเทศที่เจรจาซื้อขายพลังงานกับอิหร่านอีกด้วย

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานมาใช้กำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน ระหว่างปี ค.ศ. 2000 – ปัจจุบัน พบว่ารัสเซียได้นำข้อพิพาทและความร่วมมือในการดำเนินความสัมพันธ์กับอิหร่านมาเป็นปัจจัยในการนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานมาใช้ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่าน ทั้ง 3 กรณี ได้แก่ 1) การวางแผนโครงสร้างพื้นฐานการส่งออกและนำเข้าพลังงานที่รัสเซียและอิหร่านเป็นผู้มีส่วนได้เสีย 2) การบริหารจัดการทะเลแคสเปียน และ 3) โครงการนิวเคลียร์ของอิหร่าน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Mona Dinpajouh (2009) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านภายใต้การนำของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ซึ่งนำยุทธศาสตร์ด้านพลังงานและการถ่ายทอดเทคโนโลยีนิวเคลียร์มาเป็นหลักการของการดำเนินนโยบายต่ออิหร่าน โดยมอบหมายให้กระทรวงพลังงานปริมาณและบริษัทน้ำมันรายใหญ่ซึ่งเป็นบริษัทของรัฐบาลรัสเซียอย่าง Gazprom เข้ามาดูแลในเรื่องของเทคนิคด้านปฏิบัติการแต่จะต้องดูแลสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศเป็นสำคัญและตัดสินใจโดยประธานาธิบดีเท่านั้น

3. แนวโน้มการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านในอนาคต พบว่าไม่น่าจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก โดยยังคงแสวงหาความเป็นมหาอำนาจของโลกและรักษาสถานะผลประโยชน์แห่งชาติของตัวเองไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของธรมย์ ภิรมนตรี (2554) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับทิศทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของนายวลาดิมีร์ ปูติน ยังคงมีบทบาทสูงสุดในความเป็นไปของทุกสิ่งในประเทศนี้ และกลุ่มการเมือง “สหรัสเซีย” (United Russia) ของเขาจะยังคงเป็นพรรครัฐบาลเสียงส่วนใหญ่ที่ปกครองประเทศต่อไปตลอดทศวรรษ ซึ่งในปี ค.ศ. 2020 การเมืองในรัสเซียยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของวลาดิมีร์ ปูติน และกลุ่มพวกพ้องของเขาเช่นเดิม และคาดว่าจะคงอิทธิพลต่อไปในอนาคต และจิตติภัทร พูนขำ (2561) ได้ศึกษาว่ารัสเซียจะยังคงรักษาและขยายอิทธิพลทั้งในยูเรเชีย ตะวันออกกลาง และเอเชียแปซิฟิก ดังนั้นนโยบายต่างประเทศต่ออิหร่านจะไม่มีเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนัก เนื่องจากปูตินยังคงอยู่ในอำนาจและเครือข่ายอำนาจ ตลอดจนเครื่องมือในการสร้างผลประโยชน์แห่งชาติและอำนาจต่อรองทางการเมืองระหว่างประเทศยังคงมีพลังงานเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งนี้

จากการวิจัยพบว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านจำเป็นต้องมองรายละเอียดครอบคลุมไปจนถึงชาติพันธุ์และศาสนา เนื่องจากรัสเซียและอิหร่านมีความแตกต่างกัน โดยรัสเซียนับถือศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ และอิหร่านนับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะฮ์ นอกจากนี้ทั้งสองประเทศยังมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานจากยุคจักรวรรดิรัสเซียและอาณาจักรเปอร์เซีย ดังนั้นการดำเนินนโยบายของทั้งสองประเทศต่างอยู่บนพื้นฐานของเกียรติภูมิและความเชื่อที่แตกต่างกัน และทั้งสองต่างมองกันเป็นมิตรเพียงผลประโยชน์เฉพาะหน้ามาโดยตลอด ด้วยแท้จริงแล้วทั้งสองมีความบาดหมางกันมานับตั้งแต่สมัยจักรวรรดิ ดังนั้นการศึกษานโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านผ่านมุมมองด้านพลังงานอาจจะสะท้อนภาพในปัจจุบันได้ดีในแง่ของความร่วมมือและการแข่งขัน แต่มีอาจสะท้อนทัศนคติที่แท้จริงของสองประเทศที่มีต่อกันทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการศึกษานโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่ออิหร่านผ่านมุมมองด้านพลังงานนั้น ควรศึกษาจากเอกสารภาษารัสเซียและภาษาเปอร์เซียประกอบด้วย เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ใช้เอกสารภาษาไทยและภาษาอังกฤษเท่านั้น อาจจะทำให้ไม่เข้าใจถึงทัศนคติหรือข้อมูลที่ครบถ้วนจากเอกสารชั้นปฐมภูมิที่เป็นภาษาประจำชาติของทั้งสองประเทศ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องใช้เอกสารที่มาจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้เพื่อทำให้งานวิจัย

ครั้งนี้สมบูรณครบถ้วน และหวังว่าจะเป็นประโยชน์กับนักศึกษาหรือประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจในการเมืองต่างประเทศที่ไม่ใช่เรื่องไกลตัวของคนไทยอีกต่อไปในยุคโลกาภิวัตน์เช่นนี้

บรรณานุกรม

กิตติมา พ่วงชิงงาม. สัมภาษณ์โดย จุฑามาศ บุตรดีลา, โครงการรัสเซียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 6 มกราคม 2563.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2527). ภูมิรัฐศาสตร์มิติใหม่. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา. หน้า 146 – 166.

จิตติภัทร พูนขำ.(2 มีนาคม 2561). การเมืองรัสเซียยุคปูติน 4.0 : สู้กับดักขราธิปไตย?.the101.world.

[ระบบออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2562. จาก <https://www.the101.world/putin-4-0/>.

ทิพรัตน์ บุปผะศิริ. รัสเซียในการเมืองระหว่างประเทศในยุโรปตะวันออก ยุคหลังสงครามเย็น.วารสารรัสเซียศึกษา.

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (2555). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2555. : 120.

มณีนัย รัตนมณี.(2519) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. หน้า 52-53.

รมย์ ภิรมนตรี. รัสเซียในทศวรรษหน้า. วารสารรัสเซียศึกษา.ปีที่ 2 ฉบับที่ 1-2 (2554). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2554. : 195-196.

รมย์ ภิรมนตรี. สัมภาษณ์โดย จุฑามาศ บุตรดีลา, ศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 13 มกราคม 2563.

ศราวุฒิ อารีย์. สัมภาษณ์โดย จุฑามาศ บุตรดีลา, ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4 มิถุนายน 2563.

Abbas Milani.(2016). Russia and Iran : An Anti-Western Alliance?. Stanford University. [Online].

Retrieved November 27, 2019, from

[http://web.stanford.edu/group/abbasmilani/cgi-](http://web.stanford.edu/group/abbasmilani/cgi-bin/wordpress/wp-content/uploads/2016/03/Russia-and-Iran-An-Anti-Western-Alliance_)

[bin/wordpress/wp-content/uploads/2016/03/Russia-and-Iran-An-Anti-Western-Alliance_](http://web.stanford.edu/group/abbasmilani/cgi-bin/wordpress/wp-content/uploads/2016/03/Russia-and-Iran-An-Anti-Western-Alliance_).

European Parliament : European Parliamentary Research Service.(2018). energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Russia. European Parliament.

: 8-11. [Online]. Retrieved February 2, 2020, from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU\(2018\)603868_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU(2018)603868_EN.pdf).

Gazprom. (2020). Blue Stream. [Online]. Retrieved June 22, 2020,

from <https://www.gazprom.com/projects/blue-stream/>.

-
- Giorgi Lomsadze. (Jun 4, 2015). "Gazprom to to over Iranian – Armenian Pipeline". Eurasianet. [Online]. Retrieved May 20, 2020, from <https://eurasianet.org/gazprom-to-take-over-iranian-armenian-pipeline>.
- H. J. Mackinder. (1904) "The Geographical Pivot Of History".
The Geographical Journal. Vol 23, No.4 (Apr.,1904) : 421-437.
- Henry Foy. (August 9,2018). Caspian countries ready to end their sea of troubles..
Financial Times. [Online]. Retrieved May 30, 2020, from
<https://www.ft.com/content/3d52c160-9af1-11e8-9702-5946bae86e6d>.
- James N. Rosnau.(1968). International Encyclopedia of the Social Science.
(New York : Macmillan Company & the Free Press) : 34.
- Joseph Frankel. (1979). International Relation in a Changing World. Oxford : Oxford University Press. : 86.
- Laura Solanko. (2011). Why Energy Efficiency is Vitally Important for Russia.
International Association for Energy Economics. [Online]. Retrieved June 15, 2020,
from <https://www.iaee.org/en/publications/newsletterdl.aspx?id=122>.
- Mansoureh EBRAHIMI, Ahmadali Gholami and Kamaruzaman Yusoff. (2018). Politics of Oil and Natural Gas vis-à-vis the Foreign Policy of Iran. **Taylor & Francis Online**. : 79
[Online]. Retrieved June 5, 2020, from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/25765949.2017.12023310>.
- Mona Dinpajouh. (2009). Russian foreign policy towards Iran under Vladimir Putin : 2000 – 2008.
Middle East Technical University. [Online]. Retrieved July 20, 2020,
from <https://open.metu.edu.tr/handle/123456789/18710>.
- NTI. (January, 2020). Nuclear. [Online]. Retrieved June 10, 2020,
from <https://www.nti.org/learn/countries/iran/nuclear/>.
- President of Russia. "Fifth Caspian Summit". August 12, 2018. Retrieved from
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/58296>. May 30, 2020.
- Thomas Robinsons. (1969). International Politic and Foreign Policy :
A Reader in Research and Theory. New York Free Press : 1969. : 184-186.